

A PRESS DISPUTE WITH A LARGE ECHO IN THE EPOCH: THE BLAGA-BOTTA POLEMIC

Eugeniu Nistor, Assist. Prof., PhD, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureş

Summary: The journalistic confrontation occurred in the second half of the fourth decade and the beginning of the fifth decade of the 20th century, between essayist Dan Botta and philosopher Lucian Blaga. The object of the dispute was the success of Blaga's Mioritic Space, published in 1936 and propelling its author towards the Romanian Academy. Eaten up by envy, Dan Botta tried to claim for himself the waving function of the style-originating mioritic space and started a negative media campaign first in "Gandirea", continuing to publish in "Dacia" and "Timpul", then issuing the defamatory brochure The Blaga Case (1941). The philosopher replied only after the appearance of the brochure, by three polemical articles published in "Timpul", "Tribuna" and also in "Gandirea", his article, "The Peasant Humor of Imperial Dan Botta", being the peak of this polemic duel.

Keywords: *mioritic space, polemical article, Dionysian waving, native Romanian apriorism*

Rezumat: Confruntarea publicistică a avut loc în a doua jumătate a deceniului al patrulea și începutul celui de-al cincilea al secolului XX, între eseistul Dan Botta și filosoful Lucian Blaga. Obiectul disputei l-a constituit apariția volumului Spațiul mioritic (1936), al lui Lucian Blaga, care s-a bucurat de mare succes, propulsându-l pe acesta în Academia Română. Ros de invidie, Dan Botta a încercat să revendice pentru sine funcția ondulatorie a spațiului mioritic autohton, creatoare de stil – și declanșează atacul de presă, mai întâi în revista „Gândirea”, continuând să publice în „Dacia” și în „Timpul”, pentru ca mai apoi să editeze broșura defăimătoare Cazul Blaga (în 1941). Filosoful i-a răspuns doar după apariția broșurii, prin trei articole polemice, publicate în: „Timpul”, „Tribuna” și „Gândirea”, cel cuprins în paginile revistei din urmă, intitulat „Hazul țărănesc al imperialului Dan Botta”, reprezentând punctul de maximă tensiune al duelului polemic.

Cuvinte-cheie: *spațiu mioritic, articol polemic, unduire dionisiacă, autohtonie, apriorism românesc*

Este binecunoscută în epocă regretabila polemică între Lucian Blaga și Dan Botta, având ca obiect de dispută tocmai paternitatea asupra ideilor expuse în *Spațiul mioritic*, apărut în 1936. Fără a ne asuma sarcina ingrată de a împărți dreptatea între cei doi statornici colaboratori ai „Gândirii”, suntem datori însă să venim cu unele clarificări de conținut din care va rezulta – o spunem încă de pe acum – încercarea și meritul filosofului român de a institui un concept cultural durabil care, după mai bine de o jumătate de veac, continuă să fie de actualitate.

Polemica a fost stârnită de către Dan Botta, printr-o notă publicată în „Gândirea”. Acesta a prezentat la Radio București, în 1934, conferințele „Despre frumosul românesc” (21 iunie) și „Idea destinului în poezia populară românească” (26 februarie). Eseul „*Frumosul românesc*” – sintetizând cele două conferințe radiofonice – a fost publicat, revizuit, în nr. 8/ 1935 al „Gândirii”. În miezul eseului Dan Botta se referă la poezia populară românească, pe care o ilustrează cu versuri din baladele *Miorița* și *Meșterul Manole*. Același eseu a fost inclus, cu oarecare modificări, în vol. *Limite* (colecția „Gândirea”, Ed. Cartea Românească, 1936). În forma redactată și publicată în revistă („Gândirea”, 1935), Dan Botta a introdus și o notă, din care cităm: „Ideile expuse aici au făcut obiectul a două cuvântări: «Frumosul românesc» și «Idea destinului în poezia populară românească», rostite la radio, către începutul anului 1934. Le-aș fi lăsat, poate, uitării dacă magis-tralul essay al domnului Lucian Blaga, *Spațiul mioritic*, relevând ritmul

ondulatoriu al spațiului românesc și punând în lumină funcția lui creatoare de stil nu ar fi adus, indirect, confirmare a palidei mele intuiții”.¹

Răbufnirea lui Dan Botta se datora, foarte probabil, tocmai publicării în paginile „Gândirii” (mai, 1935) a eseului „Spațiul mioritic” – fragment din volumul blagian cu același titlu, component al încă neîncheiatei (atunci) *Trilogii a culturii*. Necunoscută, la apariție, lui Blaga, care era plecat din țară, la acea vreme, în străinătate (fiind consilier de presă al Legației române din Viena), nota inserată în „Gândirea” rămâne fără răspuns. Dar Dan Botta pune în circuitul cultural al vremii un alt atac împotriva filosofului în care îl acuză de uzurparea ideilor sale, anexând la finalul articolului său, intitulat „Românii, poporul tradiției imperiale” (revista „Dacia”, I, nr. 1 / 15 aprilie 1941), o notă de subsol, din care cităm fragmentul incriminator: „Aceste cuvinte au fost rostite la radio, în decembrie 1937. Ceea ce ele făureau – o nouă viziune a istoriei românilor – a început acum să prindă consistență prin reviste... Pe urmele pașilor noștri s-a dezvoltat chiar o stranie floră. Tot așa cum sunt puțini ani de atunci –, viziunea mistică a frumuseții românești, dezlegată de noi din apele materne ale Thraciei, a cunoscut pe lângă marele public, sub numele bizar de teoria mioritică (de la frumosul cuvânt românesc mioriță, mioară) o faoare excepțională. Istoricii literari vor avea să dezbată fenomenul acestei teorii, înfățișate lumii sub forma unor opuri de dificilă doxă germanică și pe care literatorii, care i-au făcut faima, au impus-o cu argumente extrase tot din modestele noastre lucrări”.²

Sesizându-se la apariția acestui material defăimător, care aducea o gravă atingere operei sale, Lucian Blaga a publicat în „Timpul” (26 aprilie 1941) și apoi în „Țara”, articolul polemic „Hazul țărănesc al imperialului Botta”, în care venea cu argumente decisive, între altele, referindu-se la temeiurile care stau la baza studiului său filosofic incriminat: „cu privire la spațiul ondulat ca orizont subconștient al spiritului românesc (deal-vale, plai etc.)... această idee capitală am expus-o întâia oară, nu mai puțini ani în urmă, ci chiar acum unsprezece ani, într-un mic studiu intitulat «Simboluri spațiale», care a apărut în «Darul vremii» de la Cluj (mai 1930). Același studiu a fost reprodus întocmai în «Rampa», în august, același an (1930), într-un timp când, dacă nu mă înșel, Dan Botta colabora la acest ziar cu cronici literare...”.³ În continuare, filosoful arată că „ideea spațiului ondulat” a fost iscată de o convorbire cu scriitorul elvețian Hugo Marti, în cursul căreia au audiat împreună câteva discuri de muzică românească. Din dorința de a lămuri orizontul specific al doinei românești, comparativ cu cel al cântărilor populare românești, sub vizibila influență a morfologiei spengleriene, dar și a sufletului paideumatic frobenian – Lucian Blaga așterne pe hârtie câteva pagini memorabile, dintre care unele pasaje, aproape nerevizuite, vor constitui materialul unor capitole din *Trilogia culturii*. Și, cum Dan Botta, în volumul *Limite* (colecția „Gândirea”, 1936) înșirase și eseul „Unduire și moarte”, iar Blaga citează din acesta o frază cu conținut similar textului său („Această idee a unduirii este inerentă fenomenului românesc”), filosoful exclamă ironic: „Uimitoare coincidență, nu-i așa? Dl Dan Botta a intrat în ograda mea, a mușcat puțintel din mărul cel mai îmbujorat al gândirii, a sărit apoi iarăși gardul, și-acum, nu fără haz țărănesc, aleargă și țipă pe ulițele satului: «prindeți hoțul! prindeți hoțul!»”⁴ În privința unei alte acuze care i se aduce, în chestiunea „tracismului”, filosoful îl atenționează cu gravitate pe Dan Botta că „despre tracismul românesc s-a vorbit cu prisosință și din diferite părți cu mult înainte de apariția D-sale și fără exaltări ilarizante. Nu mai departe decât subsemnatul mi-am început, în anul 1921, colaborarea la „Gândirea” cu un articol («Revolta fondului nostru nelatin»), în care puneam un răspicat accent pe fondul nostru tracic, deschizând o zariște pe linia sângelui ancestral...”.⁵

Cum o parte din publicațiile vremii „au lipsit de la datoria lor” și au refuzat „să insereze răspunsul care li s-a dat”, Dan Botta publică, plin de revoltă și năduf, broșura *Cazul Blaga* (București, Ed. Bucovina I. E. Torouțiu, 1941), dedicată integral acestei probleme de anterioritate ideatică. Broșura este

compartimentată în trei capitole: „O eroare: Spațiul mioritic”, „Despre alte încercări de mistificare literară” și „Trei scrisori”. Fragilele argumente ale lui Dan Botta se axează pe scrierile sale anterioare, pe dialogul „Charmion sau despre Muzică”, publicat în revista „Gândirea” (octombrie 1934 - mai 1935), și în alte eseuri, mare parte cuprinse în *Limite* (Editura Cartea Românească, 1936). Unele dintre ideile lui Dan Botta sunt interesante, ele gravitând într-o semnificativă vecinătate cu cele ale filosofului din Lancrăm. Astfel, atunci când se referă la o anumită configurație a sufletului autohton, în studiul „Frumosul românesc”, el punctează cam așa: „în geometria ornamentală a vaselor românești surprindem permanența unor motive preistorice. Thracia de peste două mii de ani, Thracia istorică și Thracia preistorică se ascund în simpla geometrie a vasului”. Pentru ca, ceva mai încolo, să revină și să accentueze ideea: „Elementele frumosului românesc au fost preformate de ideea thracică. Dar ideea romană și ideea bizantină sunt acelea cari au determinat caracterele frumosului românesc”.⁶ E-adevărat că și Blaga se referă la acest fond ancestral al spiritului nostru străvechi care, din când în când, răbufnește, uitând de măsura și echilibrul rațional, moștenite de la romani, numindu-l „revoltă a spiritului nostru nelatin”.

În varianta Botta, sufletul românesc „dezvăluie cel puțin câteva caracteristici concentrate: fatalism, insensibilitate la condițiile vieții materiale, scepticism”. Dar fatalismul văzut de el nu are o conotație negativă, ci este „sentimentul solidarității universale, al unității în varietate, al participării sufletului la viața infinită a spațiilor”.⁷ Această trăsătură a sufletului colectiv românesc își găsește expresia cea mai deplină în *Miorița*, în poezia lui Eminescu și în filosofia lui Vasile Pârvan: „Când sub misteriosul și limpedele Car, păstorul thrac își pricepu destinul, pe față i se așternu melancolia (...) viața pe care păstorul *Mioriței* o căuta în mormânt avea o tristețe de eglogă. Să-și vadă oile, să-și audă câinii, să asculte sunetul tremurat de vânt al cavalului rustic, acesta era paradisul gândului său naiv! Această concepție primitivă despre viața de dincolo de moarte e împlinită aici, în balada umană și tragică a *Mioriței* de o concepție fără de seamăn: corpul își duce mai departe existența sa banală, dar sufletul palpită liberat, în sferile albe ale Bucuriei. Undeva, într-un spațiu nunțial, o nuntă se petrece între păstor și Moarte”.⁸ Moartea mioritică, cu ritualurile descrise de poetul anonim, își are originea în concepțiile morții nunțiale, moștenită de la traci, conform cărora unui tânăr care a murit necununat, odată cu ritualurile funerare i se cântau și cântările de nuntă, însoțite de jocuri și manifestări de bucurie: „ilustra mărturie a lui Herodotes spune că moartea era considerată la thraci ca o bucurie și cel mort era îngropat în cântece și jocuri, fiindcă, liberat de orice durere, el părea menit a petrece în perfectă fericire”.⁹ Dacă ne este permisă o exemplificare, atunci Cimitirul vesel de la Săpânța – inițiativă a meșterului popular Ion Stan Pătraș – care stârnește zâmbete în fața morții, sfidând-o parcă, reprezintă astăzi o probă incontestabilă de supraviețuire a unor relicve ale străvechii spiritualități traco-dace.

Dan Botta înclină să creadă că putem vorbi aici de un dualism al sufletului uman: cel legat de corp prin senzitivitate și cel eliberat prin moarte, care se eliberează de răutatea lumii și participă la divinitate – concepție care își găsește cea mai înaltă expresie filosofică în teoria platonice a ideilor, făcând însă, în acest sens, precizarea că „thracii sunt aceia care au insuflat Greciei sesnuale concepția unui suflet de natură divină”.¹⁰

Într-un alt studiu, „Unduire și moarte”, Dan Botta este și mai categoric în susținerea acestui transfer de spiritualitate: „Thracii adorau un singur zeu, a cărui puritate, a cărui generalitate, a cărui perfecțiune, răspundeau puterii lor spirituale. Thracii hyperboreeni – cei de pe meleagurile noastre – îl numiseră Zalmoxis. Acest zeu care, introdus în Grecia, se va numi Dionysos, adică zeul de Nysa – sau mai curând Zeus de Nysa, după numele unei localități legendare – va orienta sufletul grec spre cele mai înalte idealuri. Influența cultului dionisiac a fost, se știe, de infinite consecințe (...) cerul olympic s-a făcut mai pur”.¹¹

Prin urmare, ideea morții la traci este, în esență, rezumată, la ideea absolutei fericiri, a aspirației contopirii sufletului cu divinitatea, cu însuși Dionysos: „Nunta cosmică în moarte, nunta cântată de *Miorița*, nu e altceva decât expresia unei credințe în perpetuarea sufletului – fuziunea lui în suprema armonie”.¹² Eseistul cercetează și alte izvoare de spiritualitate, purtătoare ale unor semnificații similare, oprindu-se la *Geografia* lui Strabon, unde se relatează despre Zalmoxis care, întors în patria geților, după ce perindase prin Grecia și Egipt, devine mare preot, fiind, mai apoi, zeificat; el se refugiază periodic într-o peșteră din muntele Kogaionon, uluindu-i pe geți o dată la trei ani, când revine în lumină din lumea subpământeană, cu semnificația tulburătoare a reînvierii din moarte. Însă, de această dată, Botta inversează transferul de spiritualitate: Strabon vorbește despre un zeu inițiat în Grecia care s-a împărțit din învățătura școlii pythagoreice, fapt ce ne îndepărtează de ideea lui referitoare la transformarea lui Zalmoxis în Dionysos: „Se povestește – scrie Strabon – că unul dintre geți, cu numele Zamolxis, a fost sclavul lui Pythagoras, și cu acest prilej a învățat de la filosof unele științe ale cerului, altele apoi și le-a însușit de la egipteni, deoarece a pribegit și prin acele părți ale lumii”.¹³

Suava unduire dionysiacă a luminii și apei, sugerând „lumea în perpetuă curgere”, este sesizată de către eseist în lirica eminesciană – iarăși coincidentă cu filosofia lui Blaga! Ea are ceva în comun cu poezia populară românească, și anume: o stare de „înaltă melancolie. E melancolia *Mioriței!*”, exclamă el. Acesteia însă el îi mai asociază ceva: panteismul concepției tracice, văzut ca o neîngrădită simpatie între om și natură. Versul eminescian are capacitatea misterioasă de a surprinde, în ritmurile sale, suprema unduire dintre viață și moarte, dintre ape, natură și mormânt.

Fără a teoretiza adânc pe linia „sofianismului” blagian, totuși, și Dan Botta se referă la unele teme bizantine, între care și la frescele unde sunt reprezentate „figurile subțiri și luminoase de sfinți”.¹⁴ Și, parcă anticipând semnificația pe care Blaga o va da muzicii germane, eseistul face și el unele aprecieri asupra acesteia, afirmând că ea este „sinonimă cu metafizica germană”, pentru ca în glosele sale referitoare la religia catolică, văzută ca factor al universalismului, să o considere „conștiința omogenității Europei, a solidarității europene și conștiința imanenței Spiritului”.¹⁵ Sunt reflecții, trebuie să recunoaștem, extrem de generoase, însă în mare măsură poetice și lipsite de anvergura, de coerența și consistența teoretizărilor blagiene. Aceasta nu înseamnă că eseurile lui Dan Botta, pe linia fatalismului mioritic, ar trebui ignorate. Ba, chiar dimpotrivă!

NOTE:

1. Dan Botta – *Cazul Blaga*, Ed. Bucovina I. E. Torouțiu, București, 1941, p. 25
2. Dan Botta – *Limite*, Ed. Cartea Românească, București, 1936, p. 245
3. Lucian Blaga – *Ceasornicul de nisip*, ediție îngrijită de Mircea Popa, Ed. Dacia, Cluj, 1973, p. 264
4. *Ibidem*, p. 267
5. *Ibidem*, p. 51
6. Dan Botta – *Limite*, ediția citată (din 1936), p. 17
7. *Ibidem*
8. *Ibidem*, p. 20-21
9. *Ibidem*, p. 22
10. *Ibidem*, p. 23
11. *Ibidem*, p. 32
12. *Ibidem*, p. 34
13. Strabon – *Geografia*, volumul II, cartea a VIII-a, traducere, note și indice Felicia Vanț-Ștef, București, Ed. Științifică, 1974, p. 166
14. Dan Botta – *Limite*, ediția citată (din 1936), p. 83
15. *Ibidem*, p. 212